Pravna, radna, i socijalna sigurnost – jamstvo dostojanstva čovjeka u hrvatskom društvu

Odgovornost za postizanje općega dobra, osim pojedinim osobama, pripada prije svega državi jer je skrb za opće dobro razlog postojanja političke vlasti. Cilj društvenoga života jest povijesno ostvarivo opće dobro te, da bi se ono zajamčilo, vlada svake države ima specifičnu zadaću s pravdom usklađivati različite pojedinačne interese. Ispravno pomirenje partikularnih dobara skupina i pojedinaca stoga je jedna od najosjetljivijih zadaća javne vlasti. Ona mora jamčiti uređen i pravedan život zajednice, ne stavljajući se na mjesto slobodnoga djelovanja pojedinaca i skupina, nego ga mora usmjeravati prema ostvarenju općega dobra, u poštivanju i zaštiti neovisnosti individualnih i društvenih subjekata. Politička vlast sredstvo je koordinacije i usmjerenja po kojem se moraju ravnati pojedinci i posrednička tijela težeći prema poretku čiji će odnosi, ustanove i procedure biti u službi cjelovita ljudskoga rasta. Da bi to ostvarila, vlast mora objavljivati pravedne zakone, to jest zakone u skladu s dostojanstvom ljudske osobe.[1] Na tragu tih smjernica socijalnoga nauka Crkve Komisija HBK-a »Iustitia et pax« želi ovom izjavom progovoriti o pravnoj, a onda i o radnoj i socijalnoj (ne)sigurnosti u hrvatskom društvu, s namjerom da se svi zajedno zauzmemo u izgradnji što učinkovitije pravne države.

1. Država u službi građana. Građani Republike Hrvatske odabrali su živjeti u republici (lat. res publica – javna stvar) i s pravom očekuju da država i stvarno, a ne samo deklarativno, djeluje u javnom interesu. Država je vezana mandatom koji je dobila od građana jer su joj oni, kroz ustavni poredak, ustupili dio svoga suvereniteta. To se ne odnosi na pojedine vlade, nego na državu kao kontinuitet i okvir za ostvarivanje prava čovjeka. Stoga država mora težiti potpunoj učinkovitosti i rukovoditi se isključivo općim ili zajedničkim dobrom. Oni koji vode državu moraju biti u službi svih građana i skrbiti se o njihovim različitim potrebama, uključujući i jednu od temeljnih ljudskih potreba – onom za sigurnošću.

Svjedoci smo, nažalost, obrnuta procesa, koji kao da sugerira da su građani u službi države, a ne obratno. Takav sustav vladavine udaljava se od svoje izvorne biti. Naime, sustav u kojem politika prestaje biti idealom služenja općemu dobru i postaje sredstvo za podilaženje partikularnim interesima ima niz negativnih posljedica. Među tim negativnim posljedicama disfunkcionalne države svakako je najvažnija nesigurnost građana, a ogleda se na više razina, od kojih su tri ključne i međusobno usko povezane: pravna, radna i socijalna.

2. Pravna sigurnost. Ostvarivanje pune radne i socijalne sigurnosti nije moguće bez stvaranja i provedbe odgovarajućega pravnoga okvira. Ustavni poredak jamči pravo na jednakost svih pred zakonom i sadrži niz drugih jamstava nužnih za ostvarivanje ideala vladavine prava (poštivanje prava vlasništva, osobne slobode, sigurnosti i dostojanstva, zabranu diskriminacije, pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti itd.). Preduvjet ostvarivanja pravne sigurnosti, koja je u samim korijenima pravne države utemeljene na vladavini prava, jest istinska trodioba vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu. Svaka od tih vlasti mora djelovati neovisno o drugima, ali se istodobno mora ostvarivati optimalan sustav uravnotežene vladavine tzv. sustavom kočnica i ravnoteža tako da je svaka od vlasti ujedno odgovorna drugim vlastima, ali i građanima. Neovisnost vlast mora i može ostvarivati isključivo odgovornošću prema samoj sebi i prema drugima. Takav bi trebao biti idealan pravni okvir koji bi u suvremenom društvu, u najvećoj mogućoj mjeri, jamčio čovjeku sigurnost i njegovo ljudsko dostojanstvo.

Promatrajući našu stvarnost iz te perspektive, istinska trodioba vlasti, kao isključivo jamstvo različitih oblika sigurnosti građana, u Republici Hrvatskoj još nije na razini na kojoj bi trebala biti. Zakonodavac intervenira u pravni poredak, pa i onda kad to nije apsolutno nužno. Učestale izmjene zakona koji reguliraju temeljna ljudska prava također dovode u pitanje pravnu sigurnost. Pretjerano pouzdanje da je promjena zakonodavstva početak i kraj svakoga reformskoga i/ili kvazireformskoga stremljenja dovodi do pravnoga kaosa zbog neusklađenosti ili čak izravne suprotnosti pojedinih dijelova pravnoga sustava.

S druge strane, nerijetko su zakoni lišeni elementarne pravednosti, a kada se zakonodavac i poziva na pravednost, populistički zanemaruje temeljna pravna načela na kojima se izgrađuje pravna sigurnost (npr. zabrana retroaktivnosti). Stoga je teško oteti se dojmu da su brojni zakoni doneseni ne radi ostvarivanja općega dobra, nego radi partikularnih interesa pojedinih profesionalnih ili inih skupina. Nadalje, zakonodavac često zanemaruje i načelo razmjernosti. U državi vladavine prava nije opravdano da lakše povrede zakona budu strože sankcionirane od težih. Nije pravedno, a ni u skladu s načelom razmjernosti, ovršiti imovinu zbog manjega duga, uz istodobno toleriranje i davanje poreznih i inih povlastica velikim dužnicima.

Pravnoj nesigurnosti pridonosi i sudbena vlast dugotrajnim sudskim postupcima i neujednačenom sudskom praksom. To dovodi i do brojnih postupaka protiv Republike Hrvatske pred europskim sudovima i obvezom plaćanja naknada tužiteljima na teret državnoga proračuna, odnosno, naposljetku, poreznih obveznika. Pravnu sigurnost nerijetko izravno ugrožava i izvršna vlast uplitanjem u sudske postupke (osobito kada je riječ o tajnim postupcima, npr. o izvidima koji se provode prije pokretanja kaznenoga postupka), utjecajem na personalnu politiku u pravosuđu, kao i na sudbenu vlast u cjelini, osobito na lokalnoj razini.

Pravnu sigurnost na osobit način ugrožava odavanje tajnih informacija tijekom izvida u kaznenim predmetima. Povreda tajnosti postupka kazneno je djelo pa se postavlja pitanje prevencije, ali i kažnjavanja počinitelja koje redovito izostaje. Konstatacija da prevelik broj ljudi u sustavu zna za tajne informacije ne može biti opravdanje za njihovo odavanje i objavljivanje. Nije dovoljno zadovoljiti se općenitim izjavama osude i optužbe. Nužno je potrebno sprječavati „umreženost korupcije“, a svaki sudionik treba učiniti svoj dio, bilo da se radi o političarima, policiji, državnom odvjetništvu, sudovima, odvjetništvu ili medijima.

3. Radna i socijalna sigurnost. Hrvatski Ustav jamči pravo svakomu na rad i slobodu rada (članak 55.). Svaki zaposlenik ima pravo na zaradu kojom može osigurati sebi i obitelji slobodan i dostojan život. Svaki zaposlenik ima pravo na tjedni odmor i plaćeni godišnji odmor i ta prava mu se ne mogu oduzeti (članak 56.). Na radnu sigurnost nadovezuje se i socijalna sigurnost u skladu s jamstvima socijalne države (članak 1., članci 57.-59.). To se odnosi i na mogućnost građana da od svoga rada žive dostojno čovjeka i na održivost sustava međugeneracijske solidarnosti te osiguravanja skrbi za potrebite.

U Hrvatskoj je previše primjera koji sugeriraju sustavne razmjere nepoštivanja prava na rad i slobode rada i koji svjedoče o kršenju dostojanstva čovjeka radnika. Stopa nezaposlenosti izrazito je visoka, a i oni koji rade u najvećem broju slučajeva imaju primanja nedostatna za životni standard dostojan čovjeka. Sigurnost radnih mjesta, ponajprije u privatnom i tzv. realnom sektoru, ugrožena je zbog neodgovornosti poslodavaca, raširenoga mentaliteta grabežljivoga (predatorskoga) kapitalizma i neodgovarajuće zaštite prava radnika. Sindikati, koji bi se trebali učinkovito skrbiti za prava radnika, zbog razjedinjenosti i rascjepkanosti gube u hrvatskom društvu svoju prijeko potrebnu ulogu istinskih boraca za prava radnika i rada. Među građanima prevladava percepcija da zbog određenih interesa, više ili manje prikriveno, pristaju na kompromise s političkim elitama, na štetu prava i interesa radnika. Ovomu vremenu i hrvatskomu društvu trebaju snažne sindikalne organizacije koje će biti kadre boriti se s nemilosrdnim i nepravednim oblicima stjecanja kapitala koji ide na štetu radnika i rada.

Kritiku zaslužuje i porezni sustav koji demotivira rad – proizvodni, administrativni, kreativni. Veća porezna opterećenja za one koji rade i zarađuju više potiču niz negativnih trendova, uključujući i iseljavanje visokoobrazovanih kadrova. S druge stane, tako prikupljeni proračunski prihodi nisu usmjereni ponajprije prema javnim uslugama i politikama, kao i stvaranju novih vrijednosti, nego u velikoj mjeri služe održavanju velikoga i slabo učinkovitoga i, još uvijek, nereformiranoga aparata javne i državne uprave. Sve navedeno onemogućava potpuno ostvarenje čovjeka kao subjekta koji živi od svoga rada i istodobno koči razvitak kreativnih potencijala nužnih za opći i održivi društveni razvitak. To utječe i na ugrožavanje sustava

socijalne sigurnosti. Koncept međugeneracijske solidarnosti zbog nepovoljne je demografske situacije, iseljavanja i nenamjenskoga (pa i netransparentnoga) trošenja novca iz mirovinskih fondova u ozbiljnoj krizi, kojoj se ne nazire rješenje ni u najavljenoj mirovinskoj reformi.

Želimo stoga napomenuti, osobito u dimenziji Novoga saveza Boga i čovjeka, da rad nije samo u funkciji biološkoga održanja obitelji. Radnik, naime, nije tek fizički hranitelj onih o kojima je dužan skrbiti se, nego, poput sv. Josipa, u živote članova svoje obitelji unosi i duhovnu dimenziju života čovjeka prema božanskom naumu i planu. Upravo je zbog toga papa Pio XII., uvodeći blagdan sv. Josipa Radnika u katolički kalendar, naglasio važnost rada kao kategorije socijalnoga, ali i vjerskoga samopotvrđivanja dostojanstva čovjeka i njegova neraskidivoga saveza s Bogom.

4. Poziv Komisije. Povijest i iskustvo uči nas da je apsolutna sigurnost iluzija. Svijet u kojem živimo bremenit je rizicima i izazovima te se ni od jedne vlasti ne može očekivati potpuno isključenje življenja u granicama rizika. Međutim, prioritet svake razumne vlasti mora biti smanjivanje razine nesigurnosti, čak i one potencijalne, na što manju mjeru, osobito u područjima obiteljskoga, gospodarskoga i društvenoga života, jer ona ponajviše utječe na svakodnevni život građana. Naime, sigurnost sama po sebi nije svrha, nego temeljni uvjet za potpuno ostvarenje čovjekove slobode, kako u radnom i socijalnom tako i u obiteljskom i vjerskom području života. Nesigurnost je u tom smislu predvorje neslobode jer potiče različite oblike ovisnosti, podaništva i frustracije.

U tom kontekstu pravna, radna i socijalna nesigurnost pridonosi zabrinjavajućoj pojavi masovnog iseljavanja, a to dovodi i do deficita kadrova različitih profila, nužnih za funkcioniranje djelatnosti u primarnom, sekundarnom i tercijarnom sektoru, kao i nepovjerenja u institucije sustava. Socijalni nauk Crkve jasno naglašava da »poštivanje načela supsidijarnosti mora nagnati javne vlasti na traženje povoljnih uvjeta za razvoj sposobnosti individualnih inicijativa, samostalnosti i osobnih odgovornosti građana, suzdržavajući se od svake intervencije koja bi mogla predstavljati neprilično uvjetovanje poduzetničkih snaga«.[2] Naime, gospodarsko djelovanje, nadasve u kontekstu slobodnoga tržišta, ne može se obavljati u institucionalnoj, pravnoj i političkoj praznini te, da bi ispunila svoju zadaću, »država mora izraditi prikladno zakonodavstvo, ali također oprezno usmjeravati ekonomske i socijalne politike, tako da nikada ne postane manipulator u raznim tržišnim djelovanjima«,[3] čije odvijanje mora ostati slobodno od nadstruktura i autoritarnih prisila.

Oni koji vode državu, koja je u svom nastajanju izgrađena na višestoljetnim težnjama hrvatskoga naroda i njegovu jedinstvu i solidarnosti tijekom Domovinskoga rata, i u čije je temelje ugrađena žrtva svih hrvatskih

branitelja, pozvani su stoga, snagom mandata i povjerenja koje su dobili od građana, bez odgađanja, aktivno djelovati radi zaustavljanja negativnih trendova prouzročenih nedosljednošću u provedbi Ustava i zakona. To se osobito osjeća u provedbi selektivne pravednosti, posebice u neprocesuiranju i nekažnjavanju ratnih zločina počinjenih tijekom Domovinskog rata. A da ne spominjemo dugogodišnju nezainteresiranost za procesuiranje odgovornih za nezastarive zločine protiv čovječnosti počinjene tijekom i nakon Drugoga svjetskoga rata. Osim toga, zbog javnoga interesa i promicanja općega dobra, od osobite je važnosti i suzbijati klijentizam i korupciju na svim razinama funkcioniranja države, od lokalne razine do središnje državne vlasti.

Stoga Komisija, u skladu sa svojim poslanjem promicanja »pravde i mira« na temeljima socijalnoga nauka Katoličke Crkve, poziva sve odgovorne u zakonodavnoj, izvršnoj i sudbenoj vlasti da svojim aktivnim postupanjem pridonesu otklanjanju naznačenih pravnih, radnih i sigurnosnih problema, o kojima se govori u Izjavi. Svima je, naime, u interesu učinkovita pravna država, poštivanje trodiobe vlasti i ustavnih prava građana. Jer, samo na taj način može se pospješiti opće ili zajedničko dobro te ostvarivati pravna, radna i socijalna sigurnost koja će, u suvremenom hrvatskom društvu, svakomu čovjeku i obitelji jamčiti dostojan, pravedan i siguran život.

U Zagrebu, 24. listopada 2018.

+ Đuro Hranić

nadbiskup đakovačko-osječki

predsjednik Komisije HBK-a »Iustitia et pax«

[1] Usp. Papinsko vijeće „Iustitia et pax“, Kompendij socijalnog nauka Crkve, br. 168-169., 394, 398.
[2] Isto, br. 354.
[3] Isto, br. 352.